

*Татјана Лукић, асистент-приправник
Правног факултета у Новом Саду*

ПРОБЛЕМАТИКА ПРАВИЧНОГ СУЂЕЊА - МЕЂУНАРОДНИ СТАНДАРДИ У КРИВИЧНОМ ПРОЦЕСНОМ ПРАВУ

***Сажетак:** У раду је дат детаљан приказ права на правично суђење као комплексног права и свих његових елемената: права пре суђења као и права у току суђења. Аутор је настојао да укаже на значај и неопходност поштовања овог права као и на тенденцију проширења броја међународних стандарда, а све у циљу остварења и задовољења правде.*

Кључне речи: правда, правично суђење, стандарди правичног суђења.

Правда се заснива на поштовању права сваког појединца. Али, ма како она била схваћена и дефинисана од стране бројних филозофа и научника, правда је била, јесте и биће идеал коме се тежи. Начини остваривања правде су бројни и разноврсни. Тако је један вид остварења правде, тј. пут до њеног остварења - правично суђење.

Када власт некога оптужи да је учинио кривично дело или да је био умешан у остварење кривичног дела, онда ће бити лишен слободе и подвргнут другим санкцијама. Право на правично суђење је основна гаранција која ће омогућити да особе не буду неправедно кажњене.

Правично суђење, као вид остварења и задовољења правде, је гарант личног достојанства и сигурност човека.

Право на правично суђење је основно људско право и један од опште важећих принципа предвиђених Универзалном декларацијом о људским правима, коју су још пре 50 година усвојиле владе света и још увек је камен темељац међународног система људских права.

Од 1948. године, право на правично суђење поново је потврђено и разрађивано у правнообавезујућим уговорима, као што су Међународни пакт о

грађанским и политичким правима, који је усвојила Генерална скупштина Уједињених нација 1966. године. Оно је предвиђено и бројним другим међународним и регионалним уговорима и вануговорним стандардима, које су усвојиле УН и регионална међувладина тела.

На унутрашњем плану, право на правично суђење предвиђа се у савезним уставима, амандманима на устав, или другим актима који по правној снази одговарају уставу.

Стандарди правичног суђења

“Међународни правни стандарди су скуп правних правила, прихваћених на нормативан, програмски или емпиријски начин, било од међународних организација, било од тела владиног или невладиног карактера, било од држава са респектабилним нивоом правне традиције и културе, било од великог броја других држава или од јуриспуденције и правне доктрине”.¹

Стандарди људских права сачињени су тако да се могу применити на све правне системе у свету и стога уважавају велику различитост правних поступака - они установљавају минималне гаранције које треба да пруже сви системи.

Међународни стандарди људских права који се односе на правично суђење представљају колективни споразум заједнице нација о критеријумима за процену како владе поступају са људима оптуженим за кривична дела.

Стандарди о људским правима унапређивани су током друге половине двадесетог века као заједничко достигнуће свих држава и народа. Међународни стандарди према којима се процењује правичност суђења су бројни, садржани у различитим инструментима и стално се развијају. Постоје различите врсте стандарда о људским правима. Најзначајнија подела је на уговорне и вануговорне стандарде.

Уговори:

Стандарди у форми пакета, конвенције, повеље и протокола су уговори који су правно обавезујући за државе уговорнице. Неким уговорима може приступити било која земља у свету као што су на пример: Међународни пакт о грађанским и политичким правима и Конвенцијама против тортуре и других сурових, нечовечних и понижавајућих поступака или кажњавања. Другим уговорима могу приступити само оне државе које припадају одређеној регионалној организацији, као што су на пример: Афричка повеља о људским правима и правима народа, Америчка конвенција о људским правима и (Европска) Конвенција о заштити људских права и основних слобода.

¹ Др Слободан Бељански, *Међународни правни стандарди о кривичном поступку*, Центар за људска права, Београд, 2001, стр. 12.

Државе могу да се обавежу уговором на један од два начина: први обухвата потписивање и ратификацију, а други приступање.

Уговорни стандарди:

Многи стандарди о људским правима, који су релевантни за правичност суђења, нису обухваћени уговорима, а називају се декларације, принципи, правила. Ту спадају: Универзална декларација о људским правима, Принципи за заштиту свих особа које су притворене или затворене, Стандардна минимална правила о поступању са затвореницима...

Иако формално немају правну снагу уговора, они имају моћ да приволе власт да поштује људска права, јер су резултат вишегодишњих преговора и консензусом су их прихватили политички органи као што је Генерална скупштина Уједињених Нација. Због своје политичке снаге, често их сматрају подједнако обавезујућим као и уговоре. Вануговорни стандарди понекад реafirмишу принципе који се према међународном обичајном праву већ сматрају правно обавезујућим за све државе.

Право на правично суђење као комплексно право и сви његови елементи

Права пре суђења:

1) Право на слободу

Свако има право на личну слободу. То је фундаментално људско право. Власт може некога лишити слободе само у одређеним, тачно прописаним околностима. Хапшење и притварање су дозвољени само ако су у складу са законом. Могу их спровести само овлашћена лица и не смеју бити самовољни. Изричито је забрањена уобичајена пракса неких држава да припадници снага безбедности врше хапшење и притварања, иако нису овлашћени законом да то чине. Припадници власти који хапсе лица, држе их у притвору или врше истрагу могу да употребе само она овлашћења која су им дата законом. Употреба ових овлашћења мора бити под надзором судских или других органа власти. Што се тиче самовољног хапшења или притварања, они према међународним стандардима постоје ако нпр. закон према којем је особа притворена је нејасан, изразито неодређен, или крши друге међународне стандарде, као што је право на слободу изражавања. Исто тако и притвореници који су у почетку законито ухапшени, али који се и даље држе у притвору после ослобађајуће судске одлуке, самовољно су притворени.

Међународни стандарди о људским правима гарантују низ заштићених мера против незаконитог или самовољног лишења слободе појединаца и представљају заштиту од других облика злостављања притвореника.

2) Право притвореника да буде информисан

Свако ко је ухапшен или притворен има право да буде обавештен о својим правима или да му се објасни како да та права користи.

Свако ко је ухапшен или притворен мора одмах да буде обавештен о разлозима због којих је лишен слободе. Лице се мора обавестити једноставним језиком, без стручних термина које не може да разуме, о најбитнијим правним и чињеничним основама свога хапшења, тако да би могло уколико то сматра за потребно, пред судом оспорити законитост свог хапшења.²

Једно од најважнијих права са којим све ухапшене или притворене особе треба да буду упознате је право на помоћ адвоката (стручног браниоца). Ову информацију би требало дати одмах након хапшења или притварања, или када је особа оптужена за кривично дело.

Ако је ухапшена или притворена особа страни држављанин, у најкраћем могућем року, треба да буде обавештена о свом праву да се обрати својој амбасади или конзуларним представништву.

Ако је ухапшена или притворена особа страни држављанин, у најкраћем могућем року, треба да буде обавештена о свом праву да се обрати својој амбасади или конзуларном представништву. Ако се ради о избеглици или особи без држављанства, или под заштитом међувладине организације, у најкраћем могућем року, треба да буде обавештена о свом праву да се обрати одговарајућој међународној организацији.

3) Право на адвоката пре суђења

Право на адвоката подразумева право на правног заступника по сопственом избору, право на компетентног адвоката, који ће делотворно заступати осумњичене и оптужене.

Ако ухапшена, оптужена или притворена особа нема адвоката по сопственом избору, онда има право да јој судија или судски органи доделе адвоката, кад год је то у интересу правде, а интереси правде првенствено зависе од тежине кривичног дела и строгости потенцијалне казне.

Ако ухапшена, оптужена или притворена особа не може да плати услуге адвоката, онда оне морају бити бесплатне.

Свако притворено лице има право на приступ адвокату, и то у најкраћем могућем року.

Власти би требало притвореницима да омогуће консултовање и комуницирање са адвокатом без одлагања и ометања или цензуре. Адвокатима мора бити омогућено да саветују и заступају своје клијенте у складу са професионалним стандардима, а не смеју бити изложени застрашивању ометањима, препрекама, узнемиравању или некоректном уплитању било које стране. Власти морају поштовати поверљивост комуникација и консултација између адвоката и њихових клијената.

² *Правично суђење - приручник*, Фонд за хуманитарно право, Београд, 2000, стр. 39.

4) Право притвореника на контакт са спољним светом

Права притвореника да комуницирају са другима, и да примају посете представљају основну заштиту против решења људских права као што су тортура, нечовечно поступање и “нестанци”. Притвореницима и затвореницима се мора дозволити да комуницирају са спољним светом, под разумним условима и ограничењима.

Ухапшено, притворено или затворено лице има право да обавести своју породицу или пријатеље о хапшењу, притварању или затварању или да у његово име то учине власти. Обавештавање мора садржати податке о хапшењу или притварању, као и о месту затварања.

Притвореници имају права да у разумним оквирима комуницирају са својом породицом, пријатељима и да их они посећују. Ова права су подложна ограничењима и надзору само ако је то у интересу спровођења правде и безбедности и реда у институцији.

Страним држављанима који се налазе у притвору треба омогућити контакте и посете са представницима своје владе. Ако су притвореници избеглице или лица под заштитом међувладине организације, имају право на контакте и poste представника надлежне међувладине организације. Ови контакти се могу остварити само уз пристанак притвореника.

Сва притворена лица имају право на лекарски преглед, а када је потребно и на медицинску негу. Лекар треба да прими и прегледа свакога што је пре могуће након притварања. После тога, медицинска нега и лечење биће обезбеђени кад код је то потребно.

5) Право на извођење пред судију или други судски орган у најкраћем року

Свако ко је лишен слободе има право да буде изведен пред судију или други судски орган у најкраћем могућем року, да би његова права била заштићена. Ако је притвореник изведен пред службено лице које није судија, онда то службено лице мора имати овлашћење да врши судску функцију и мора да буде независно од страна у спору. Сврха преиспитивања од стране суда или другог судског органа обухвата: процену да ли постоје одговарајући законски разлози за хапшење, да ли је неопходан притвор у предсудском поступку, заштиту притвореника, спречавање кршења основних права притвореника. Међународни стандарди захтевају да се саслушање изврши у најкраћем могућем року након притварања. Пошто временска ограничења нису изричито одређена међународним стандардима утврђују се од случаја до случаја. Али одлагање не би требало да буде дуже од неколико дана.

6) Право на оспоравање законитости притвора

Свако лице које је лишено слободе има право да покрене поступак испитивања законитости свога притвора пред судом, чиме се штити право на слободу и омогућава заштита од самовољног притварања и других кршења људских права. Притвореник или његов адвокат имају право да у свако доба

покрену поступак пред судом или другим надлежним органом, у складу са унутрашњим правом, у циљу испитивања законитости притвора и пуштања на слободу без одлагања, ако је притвор незаконит. Државне власти су те које треба да установе поступке за испитивање законитости притвора и пуштања на слободу, ако је притвор незаконит. Ти поступци морају бити једноставни, експедитивни и бесплатни, ако притвореник нема пара да га плати.

Свако ко је био жртва незаконитог хапшења или притварања има право на репарацију, односно компензацију. Поступак за остваривање овог права није прецизиран. Често се остварује тако што појединац подесе тужбу против државе, органа или особе одговорне за незаконит притвор.

7) Право на суђење у разумном року или на пуштање из притвора до суђења

Свако ко је притворен под оптужбом да је учинио кривично дело има право на суђење у разумном року или да буде пуштен из притвора до суђења. Пуштање из притвора пре суђења, због тога што није почело у разумном року, не значи да оптужбе морају бити одбачене, овде је уствари реч о пуштању из притвора до суђења.

Временски период који се сматра разумним, у случају када је лице у притвору до суђења, може бити краћи него разумно одлагање почетка суђења за особу која се не налази у притвору.

Иако је за одређивање оправданости притвора у периоду пре суђења релевантно да ли постоји бојазан да ће окривљени побећи, тај ризик не одређује да ли је дужина трајања притвора пре суђења разумна. Понашање власти мора такође да буде испитано. Европски суд сматра да бојазан да ће окривљени побећи не може да се процењује само на основу тежине могуће казне.

Сматра се да разумно време притвора у ишчекивању суђења може да зависи од сложености случаја, од природе кривичног дела и броја окривљених.

8) Право на адекватно време и могућност за припрему одбране

Основна претпоставка за правично суђење је право оптуженог за кривично дело на адекватно време и могућност припреме одбране. Да би право на одбрану имало истински смисао, оптужени за кривично дело и његов адвокат, ако га има, требало би да имају на располагању довољно ремена и одговарајуће услове за припремање одбране. Ово право захтева да се окривљеном дозволи комуникација са адвокатом и то поверљива, што је нарочито релевантно за особе које се налазе у притвору. Право на адекватне могућности за припрему одбране захтева да окривљени и његов адвокат имају приступ одговарајућим информацијама, обухватајући документацију, обавештења и друге доказе који би могли да помогну окривљеном у припреми случаја да га ослободи оптужби или да му ублаже казну ако је то потребно. Битан део права на информацију је и право оптуженог да у најкраћем року добије обавештење о оптужбама против себе. Информација се мора дати на језику који оптужени разуме. Право на адекватне могућности за припрему одбране обу-

хвата и право оптуженог да добије стручно мишљење независних експерата у току припреме одбране и њене презентације.³

9) Права током саслушања

Постоји неколико права чији је циљ заштита оптуженог током истраге кривичног дела. Ова права обухватају: претпоставку невиности, забрану тортуре и сурових, нечовечних или понижавајућих поступака, забрану вршења присиле над оптуженим да би признао кривицу или да би сведочио против себе, право на ћутање и право на приступ адвокату. Постоје и додатне гаранције током саслушања. Али, кључно је присуство адвоката. Оптужени не сме бити принуђен да призна кривицу или да сведочи против себе. Право оптуженог да ћути током истраге и на суђење неодвојиво од права на претпоставку невиности и представља важну заштиту права оптуженог да не буде принуђен да призна кривицу или да сведочи против себе. Право на ћутање је угрожено током саслушања лица притворених под оптужбом да су учинила кривично дело, јер службена лица често користе сва средства да би дошла до признања или инкриминишуће изјаве притвореника, при чему притворениково право на ћутање осујећује њихово настојање.

10) Право на хумане услове притвора и забрана тортуре

Свако ко је лишен слободe има право да се са њим поступа човечно и са поштовањем урођеног достојанства људске личности.⁴ Свако ко је у притвору или у затвору има право да тражи побољшање третмана, или да се жали на поступање према себи, на шта власти треба да одговоре у најкраћем року. Сви људи у притвору имају право да буду држани на званично утврђеном месту притвора, које се по правилу налази близу његовог места становања, и са важећим решењем о притвору. О свим притвореницима се воде званични записници, локално и централизовано. Државе су обавезне да притвореницима обезбеде квалитетну медицинску негу. Жене-притвореници треба да буду одвојене од мушкараца и под надзором жена-чувара. Нико не сме бити изложен тортуре, суровим, нехуманим или понижавајућим поступцима или казнама. Дуготрајни боравак у самици је у принципу забрањен. Употреба силе се ограничава на ситуацију када је то неопходно и у најмањој могућој мери, зависно од околности, и то од стране лица одговорних за примену закона. Претресање и телесни преглед притвореника и затвореника треба да врше особе истогa пола и то на прописан начин. Међународни стандарди изричито забрањују медицинске или друге научне експерименте без добровољног пристанка особе над којом се ти експерименти врше. Али, ова забрана је апсолутна, ако експерименти нарушавају здравље притвореника или затвореника. Кажњавање унутар установе је дозвољено само у складу са

³ *Правично суђење-приручник*, Фонд за хуманитарно право, Београд, 2000, стр. 74.

⁴ *Правично суђење-приручник*, Фонд за хуманитарно право, Београд, 2000, стр. 81.

прописима, за одређене преступе. Жртве тортуре и нечовечног поступања треба да имају оствариво право на одштету, обухватајући и новчану надокнаду.

Права на суђењу

1) Право на једнакост пред законом и судовима

Сва људска бића се рађају једнака у достојанству и правима, као бића обдарена разумом и свешћу. Једнакост грађана пред судовима значи да нема дискриминације у односу на националну припадност, раду, пол, језик, вероисповест, политичко или друго уверење, образовање, социјално порекло, имовно стање или друго лично својство.

2) Право на суђење пред компетентним, независним, непристрасним и законом одређеним судом

Независност подразумева одсуство свих облика утицаја на суд. У чл. 2. 02 Универзалне декларације о независности правосуђа (усвојена је у Монреалу - Канада, 10. јуна 1983. године) независност судије се дефинише на следећи начин:

“Судије ће бити лично слободне, а такво ће бити и вршење њихових дужности у непристрасном одлучивању о случајевима, у сагласности са својом проценом чињеница и разумевањем права, без икаквог ограничења, утицаја, притиска, подстицаја, претњи или уплитања, било директних било индиректних са било које стране или из било ког разлога”.

Судије морају бити независне да би адекватно штитиле правни поредак и обезбедиле владавину права. Судска независност је највише оправдана са аспекта једног од основних људских права, а то је *право на независног судију* које је предвиђено бројним међународноправним актима. Ово право је нарочито значајно у кривичном поступку где се одлучује о слободама и правима људи, па чак и њиховим животима.

Постоје четири врсте судске независности, а то су: стварна (субстанцијална), лична, колективна и интерна. Свака од њих се осигурава многобројним и разноврсним, правним и ванправним мерама и установама као што су: принцип подле власти, избор и разрешење судија, сталност судске функције, непокретност судија, одговорност и имунитети судија, инкомпатибилност судске функције са обављањем неких других послова итд.

3) Право на правичну расправу

Право на правичну расправу представља суштину концепта правичног суђења. Ово право у суђењима за кривична дела, прецизирано је низом конкретних права, као што је, право на претпоставку невиности, право на суђење без непотребног одлагања, право на припрему одбране, право да се особа брани сама или уз помоћ адвоката, право да се позову и испитају сведоци и право на заштиту од ретроактивних кривичних закона. Право на правично суђење шире је него скуп

индивидуалних гаранција, и зависи од читавог тока поступка. За правичну расправу потребно је неколико услова: 1) “једнакост оружја”, 2) поштовање принципа контрадикторности поступка, 3) експедитивност процедуре. “Једнакост оружја” значи да стране у спору имају једнак процедурални положај током суђења и да имају једнак положај приликом изношења одбране или оптужбе. То значи, да свакој страни треба омогућити да изнесе свој случај, под условима који је не доводе у битно неповољан положај у односу на противничку страну.

4) **Право на јавну расправу**

Једнакост суђења се узима као опште правило од кога постоји могућност за извесна одступања. Јавна расправа захтева усмену расправу о суштини спора у присуству јавности, обухватајући и медије. Судови морају да обавесте јавност о времену и месту усмене расправе и да обезбеде одговарајуће услове, за присуство заинтересоване јавности у разумним границама. Приступ јавности расправи може бити ограничен у одређеним, уско дефинисаним околностима. Наиме, штампа и јавност се могу одстранити у току целог или једног дела суђења било у интересу морала, јавног поретка или националне безбедности у једном демократском друштву, било када интереси приватног живота страна у спору то захтевају, или уколико суд то сматра апсолутно неопходним, када би због посебних околности случаја јавност шкодила интересима правде. У истрази, општа јавност, у смислу присуствавања трећих лица процесним радњама, не постоји. Ту јавност код неких просечних радњи где је посебно прописано, замењују присутни сведоци, који су извесна контрола јавности над извршењем тих процесних радњи. Свака пресуда донета у кривичним стварима биће јавна, изузев ако интерес малолетника захтева да буде другачије. Са једне стране, јавност је контролор правичности суђења, али и потврда да је суђење правично и самим тим ће та иста јавност стећи сигурност у правосуђе и чеће му се обраћати.

5) **Претпоставка невиности (презумпције невиности)**

Свако ко је оптужен за кривично дело има право да буде сматран невиним све док се његова кривица не докаже.

Савремена научна схватања стоје на становишту да окривљени пре правноснажне пресуде није крив, али свакако није ни невин. Таква презумпција не би одговарала ни логици, ни стварном положају окривљеног у поступку. Појам “*не сматра се кривим*” и појам “*сматра се невиним*” нису истоветни. Ти изрази нису различити стилски обрти за исту мисао, већ адекватан израз за конкретну ситуацију. Са гледишта логике и стварног положаја окривљеног у поступку, другачије се не би могло објаснити да лице које се сматра невиним сноси низ последица у кривичном поступку, које невино лице не би смело да сноси (притвор, телесни преглед, лични претрес...) и ван кривичног поступка (удаљења са радног места, обустава исплате личног дохотка...). Осим ситуације “*крив*” и “*невин*” постоји и трећа ситуација у којој може да се нађе окривљени, ситуација у којој се показује као “*сумњив*”, која је за разлику од друге две само привремена, и води коначно

једној од две дефинитивне. Окривљени се до правоснажне кривичне пресуде не може сматрати ни кривим ни невиним. Он је сумњиво лице чији положај за собом повлачи и последице које се према невином не би могле применити.⁵

6) Право да особа не буде принуђена да сведочи против себе или да призна кривицу

Нико ко је оптужен за кривично дело не сме бити принуђен да сведочи против себе или да призна кривицу. Ова забрана је у складу са претпоставком невиности, која терет доказивања ставља на тужилаштво и са забраном вршења тортуре и других сурових, нечовечних или понижавајућих поступака. Забрана принуђивања оптуженог да сведочи против себе или да призна кривицу је широко постављена. Њоме се представницима власти забрањује примена било којег облика принуде, било директног или индиректног, физичког или психолошког. Све тврдње да су изјаве биле изнуђене, тортуром или другим суровим, нечовечним или понижавајућим поступцима, надлежне власти, подразумевајући и судије, треба непристрасно да испитају у најкраћем могућем року.

7) Забрана употребе доказа изнуђених тортуром или принудом

Свака изјава које је дата као последица тортуре је неприхватљива као доказ, осим у поступку који се води против наводних учинилаца тортуре. Постоје облици принуде који не спадају под тортуру, али су забрањени као методи прибављања доказа и умањују вредност доказа добијених на тај начин.

8) Забрана ретрокативне примене кривичних закона и Двоструке угрожености (*ne bis in idem*)

Нико не сме бити осуђен за чињење или пропуштање које није представљало кривично дело у време када је учињено према унутрашњем или међународном праву или у складу са општим правним принципима које признаје заједница народа. Ова забрана не сме бити суспендована ни под каквим околностима, па чак ни за време ванредног стања. Никома не сме поново да се суди или да поново буде кажњен у границама исте јурисдикције за кривично дело, за које му је већ изречена коначна осуђујућа или ослобађајућа пресуда (*ne bis in idem*).

9) Право на суђење без непотребног одуговлачења

Кривични поступак мора бити започет и довршен у разумном временском року. Разумни временски рок се процењује на основу околности сваког појединачног случаја. Елементи који се узимају у обзир обухватају: национално законодавство, да ли је оптужени у притвору, сложеност случаја, понашање оптуженог и понашање представника власти. За суђења која трају и по десет година сматра се да се одвијају у разумном временском року, док с за друга која трају мање од годину дана сматра да су неправедно пролонгирана.

⁵ Др Т. Васиљевић, др М. Грубач, *Коментар закона о кривичном поступку*, Службени гласник, Београд, 1999, стр. 25.

10) Право на личну и формалну одбрану

Окривљени има право да се брани сам (лична одбрана) или уз стручну помоћ браниоца кога сам изабере из реда адвоката (формална одбрана). Ако окривљени сам не узме браниоца, суд ће ради осигурања одбране поставити окривљеном браниоца када је то законом одређено. Успостављањем формалне одбране појачава се лична одбрана. Осим тога, сви органи који учествују у личном поступку морају подједнако испитивати и утврђивати чињенице које терете окривљеног, као и оне које му иду у корист.

11) Право особе да присуствује суђењу и жалбеном поступку

Свако ко је оптужен да је починио кривично дело има право да му се суди у његовом присуству, да би могао да саслуша и оспори тужиочево изношење случаја и да изложи одбрану. Право да особа буде присутна на суђењу је интегрални део права на одбрану. Ово право оптуженом може бити привремено ограничено, ако он омета судски поступак у тој мери да суд сматра да би било несврхисходно да се суђење настави у његовом присуству. У изузетним околностима може бити дозвољено суђење у одсуству (*in absentia*), под условом да је оптужени био обавештен о поступку и на време позван да се појави на суду, те да му је на тај начин било омогућено да се припреми за одбрану. Право да се присуствује жалбеном поступку зависи од природе поступка. Пре свега од тога да ли жалбени суд испитује и чињенична и правна питања, као и од начина на који се штите и заступају интереси оптуженог. Ако жалбени суд има јурисдикцију да одлучи и о чињеничном и о правном питању, онда правично суђење по правилу, захтева присуство оптуженог.

12) Право да се позову и испитују сведоци

Сведоци су лица која у поступку, на позив суда, дају сведочки исказ т. ј. изјаву о чулном опажању чињеница из прошлости које су важне за решење кривичне ствари. Сведок није процесни субјект. Он је по правилу непристрасан и незаинтересован за исход поступка, иако са окривљеним понекад може бити солидаран ако између њих постоји нека блиска веза (сродство, пријатељство и сл.). Право да се позову и испитују сведоци обезбеђује да одбрана има могућност да испита сведоке који ће дати исказе у корист оптуженог и да оспори доказе против њега. Испитивање сведока од стране тужиоца и браниоца пружа суду могућност да саслуша изношење доказа и њихово оспорвање.

13) Право на тумача и на превод ако особа не разуме или не говори језиком који се употребљава у суђењу

Свако је јде оптужен за кривично дело има право на бесплатну помоћ тумача, ако не разуме или не говори језиком на коме се води поступак. Ако оптужени има тешкоћа у разумевању, говорењу или читању језика на коме се води поступак, право на тумача и превод је од суштинског значаја да би се обезбедила правичност поступка. Тумач оптуженом преводи са језика којим се говори у суду, и обрнуто. Преводилац даје писану верзију докумената на одговарајућем језику.

14) Пресуде

Пресуде донете у кривичним поступцима морају бити изречене јавно, сем у рестриктивно одређеним случајевима. Основни циљ права на јавно изрицање пресуде је да обезбеди да спровођење правде буде јавно и под надзором јавности. Осим што пресуде морају бити изречене јавно, да му суде само судије које су учествовале у поступку. Образложена пресуда мора бити донета у разумном временском року.

15) Казне

Законом предвиђене казне могу бити изречене само онима који су осуђени за кривично дело и то након суђења која су у складу са мин. Стандардима о правичности. Казне одређене након изрицања пресуде морају бити пропорционалне тежини кривичног дела и околностима везаним за учиниоца.

Судови не смеју да изрекну тежу казну од оне која је била на снази у време када је кривично дело учињено. Међутим, ако је изменама закона казна за неко кривично дело смањена, државе су обавезне да ретроактивно примене блажу казну. Смртна казна не сме бити изречена ако није била законом предвиђена за то кривично дело у време када је оно учињено. Ни казна, ни начин њеног изрицања не смеју бити у супротности са међународним стандардима, обухватајући и забрану торуре и других сурових, нечовечних или понижавајућих поступака или кажњавања и право да се са лицем поступа уз поштовање урођеног достојанства људске личности. Међународним стандардима је забрањена телесна казна (шибање, ударање штапом, бичевање, ампутација и жигосање), као и колективна кажњавања.

16) Право на жалбу

Свако ко је осуђен за кривично дело има право да његову пресуду и изречену казну преиспита виши суд. Преиспитивање жалбе од стране вишег суда треба да буде суштинско преиспитивање случаја, у складу са законом. Право на жалбу може имати ефекта само ако је оптуженик обавештен о разлозима пресуде у разумном року. Због тога је ово право оптуженог повезано са правом оптуженог на образложену пресуду. Током жалбеног поступка морају бити поштована права на правично и јавно суђење.

Закључна разматрања

Свака власт је дужна да пред лице правде изведе оне који су одговорни за злочине. Када власт некога оптужи да је учинио кривично дело или да је био умешан, у извршење кривичног дела, онда ће бити лишен слободе и подвргнут другим санкцијама. Право на правично суђење је основна гаранција која ће омогућити да особе не буду неправедно кажњене. Ово право је неодвојиво од заштите других људских права, као што су: право на живот, право да особа не буде подвргнута тортури итд. Међутим, када су људи подвргнути неправичним суђењима, правда не

може бити задовољена. Када људи бивају мучени или злостављани од оних који су одговорни за примену закона, када се осуђују невини појединци, и када су суђена очигледно неправична или их људи сматрају неправичним, такав правосудни систем губи кредибилитет. Бојазан да ће доћи до кршења људских права постоји од тренутка када званичници осумњиче неку особу, приликом хапшења, притварања, док траје суђење и подношење свих жалби, све до изрицања било које казне.

Међународна заједница је установила стандарде за правично суђење чија намена је дефинисање и заштита права људи у свим фазама поступка.

Правичност суђења се процењује применом многих од ових правних стандарда, било да се суђење процењује на основу директног присуства или на основу записника или других извештаја. Сврха процене је да се утврди да ли је пракса у датом случају, у складу са законима земље у којој се суђење одржава, да ли ти закони и пракса одговарају међународним стандардима уграђеним у уговоре којима је држава приступила као и вануговорним стандардима.

Али, и поред ових утврђених међународних стандарда, у пракси се појављују и други чиниоци чије присуство или одсуство утиче битно на остварење права на правично суђење. Тако најновија истраживања говоре о утицају завршне речи на право на правично суђење. Неадекватне изјаве од стране тужиоца, омаловажавајући или прејудуцирајући став за време завршне речи, којима се осмишљено утиче на пороту, могу угрозити права оптуженог на правично суђење. Суд понекад дозвољава овакве изјаве у завршној речи, на бази теорије, да присутност нетачних изјава у завршној речи неће утицати на пороту тј. на њихову одлуку, и сматра да с обзиром на ову теорију нису у основи непоштене. Међутим, досадашња истраживања су показала да нетачне изјаве од стране тужиоца у завршној речи, најчешће доводе до одређивања веће казне. Практика је показала да поротници којима су изношени нетачни аргументи од стране тужиоца у завршној речи, препоручивали су смртну казну много чешће од оних поротника пред којима нису изношени такви аргументи. Најбоља потврда томе је познати случај Чепмена.⁶

Поред завршне речи, показало се да и присуство камере за време вођења кривичног поступка утиче на право на правично суђење. Адвокат из О. Ј. Симпсоновог тима кривичне одбране каже: “Када се у судници, за време вођења кривичног поступка налази камера, углавном се људи труде да се боље понашају. Добијате фер суђење. Сви дају свој максимум”.⁷

Један од стручњака за законе о сарадњи и генерални саветник друштва професионалних новинара каже: “Када изговоримо појмове *слободна штампа* и *правично суђење*, реч *против* се налази између њих. Два англо-америчка идеала су представљена као нераскидива целина, као од постанка посебна. Али, ретко нам се пружа прилика уживања једног и другог”.⁸

⁶ Platania, J. Moran, G; Due-Process and the Death-Penalty- The Role of Prosecutorial Misconduct in Closing Argument in Capital Trials; Law and Human Behavior 1999, Vol 23, Iss. 4, стр. 471-486.

⁷ Cochran-JL; Lessons from the Simpson O. J. Trial-II; MEDIA STUDIES JOURNAL 1998, Vol 12, Iss 1, стр. 42.

⁸ Sanford-BW; No Contest; MEDIA STUDIES JOURNAL 1998, Vol 12, Iss 1, стр. 2.

Из свега горе наведеног се види да пракса проширује број међународним стандарда, а све у циљу остварења и задовољења правде. Што практично значи, да се овим стандардима боримо против неправде која је свуда око нас, а она, ма где да је, као што је рекао Мартин Лутер Кинг, претња је правди свугде.

*Tatjana Lukić, Assistant
Law Faculty of Novi Sad*

THE PROBLEM OF FAIR TRIAL - INTERNATIONAL STANDARDS IN THE LAW OF CRIMINAL PROCEDURE

Abstract

The article gives a detailed survey of the right to a fair trial as an international standard, which is one of the ways for the realization of justice. The right to a fair trial is a complex right; the article describes all of its elements including rights prior to and during the trial. The author strives to emphasize the importance of this right and the compliance with it, as well as the fact that in the modern world there is a permanent tendency towards the expansion of the number of international standards, all in the pursuit of achievement of justice.